

Barbara Gerarda Śliwińska

Czterechsetlecie papieskiej aprobaty "Reguły" Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy (1602-2002)

Studia Warmińskie 40, 407-416

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CZTERECHSETLECIE PAPIESKIEJ APROBATY REGUŁY ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚWIĘTEJ KATARZYNY DZIEWICY I MĘCZENNICZY (1602–2002)

Treść: — Wstęp. — I. Bł. Regina Protmann wobec innowacji życia zakonnego. — II. Fenomen dzieła bł. Reginy. — III. Geneza i tematyka *Reguły* aprobowanej przez Stolicę Apostolską. — IV. Znaczenie *Reguły* i jej wpływ na duchowość Zgromadzenia. Zakończenie. — Zusammenfassung

WSTĘP

Zainteresowanie wymienioną w tytule *Regułą* znajduje swoje uzasadnienie w przypadającej w 2002 roku czterechsetnej rocznicy zatwierdzenia jej przez Stolicę Apostolską a pośrednio także zatwierdzenia samego Zgromadzenia. Jest to zatem jubileusz czterechsetlecia papieskiej aprobaty Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny, powołanego do życia przez bł. Reginę Protmann w Braniewie w drugiej połowie XVI stulecia.

Chronologicznie jest to druga z kolei *Reguła* tego Zgromadzenia. Swoją genezą sięga czasów Założycielki i wiąże się ściśle z misją, jaką powierzył jej Bóg wobec posłannictwa zakonów żeńskich doby Soboru Trydenckiego.

I. BŁ. REGINA PROTMMANN WOBEC INNOWACJI ŻYCIA ZAKONNEGO

Warto przypomnieć, iż w czasach Reginy Protmann (1552–1613) Kościół nie akceptował żeńskich formacji zakonnych bez obowiązku ścisłego odosobnienia. Wszelkie inicjatywy kobiet, zmierzające do wyłamania się spod prawa klauzury i zaangażowania w działalność duszpasterską, wychowawczą i charytatywną były tłumione przez ówczesne ustawodawstwo kościelne. W przekonaniu władz kościelnych, jedyną drogą, którą kroczyć mogły niewiasty, pragnące wieść życie według rad ewangelicznych, był bowiem klasztor z jego surową klauzurą i ślubami uroczystymi. W zakonach tego typu akcentowano głównie kontemplację jako naśladowanie Chrystusa, oddającego się modlitwie na Górze¹. Podstawowym obowiązkiem ich członkiń była zatem kontemplacja rzeczy Bożych oraz ustawiczne zjednoczenie z Bogiem w modlitwie, zwłaszcza liturgicznej. Oddawanie chwały

---

¹ Mt 14,23; por. KK 46.

Bogu poprzez udział w eucharystycznej Ofierze Chrystusa i odprawianie świętego oficjum w chórze oraz życie w odosobnieniu, pokucie i ascezie, to istotne rysy realizacji apostolskiego wymiaru powołania mniszki. Zaangażowanie zakonnice w służbę Królestwa Bożego miało więc charakter wybitnie duchowy, bowiem przestrzeganie ścisłej klauzury, wprowadzonej dekretem papieża Bonifacego VIII (1294–1303) *Periculoso* z 1298 r. uniemożliwiało podejmowanie twórczych inicjatyw kobiecego geniuszu.

Ukształtowany przez stulecia model zakonów kontemplacyjnych przetrwał do czasu Soboru Trydenckiego (1545–1563), który jeszcze bardziej ograniczył życie niewiast do murów klasztornych, nakładając na wszystkie mniszki obowiązek bezwzględnego poddania się prawu klauzury, której *nawet na krótko i pod żadnym pozorem* nie wolno było przekroczyć². Wprawdzie postanowienie Ojców Soboru, wśród których poczesne stanowisko zajmował biskup warmiński, kardynał Stanisław Hozjusz (1551–1579)³, miało na celu przywrócenie karności i pierwotnej gorliwości niektórym, rozluźnionym w okresie renesansu klasztorom autonomicznym, to jednak w praktyce miało znacznie szersze zastosowanie. Istotną rolę w tej kwestii odegrała bulla papieża Piusa V (1566–1572) *Circa pastoralis* z 29 maja 1566 r., mocą której wszystkie nieformalne grupy kobiece zobowiązane były do przyjęcia klauzury i złożenia ślubów uroczystych, bądź powrotu do życia świeckiego⁴.

Przeświadczenie o integralnej spójności żeńskiego życia zakonnego z odosobnieniem od świata było tak głęboko zakorzenione w duchowości Kościoła, że wszelkie próby wypracowania nowych struktur napotykały zdecydowany sprzeciw ze strony papieżstwa. Bariery tych przekonań nie zdołali przełamać nawet święci tej miary, co Franciszek Salezy († 1622), Wincenty á Paulo († 1660) czy Aniela de Merici († 1540)⁵.

² Za naruszenie klauzury, przewidzianej dekretem dyscyplinarnym *De regularibus et monialibus* z 3 grudnia 1563 r. (XXV sesja), groziła *ipso facto* kara ekskomunikacji; por. M. Daniłuk, K. Klauza, Podręczna encyklopedia instytutów życia konsekrowanego, Lublin 1994, s. 161.

³ Stanisław Hozjusz (1504–1579), biskup chełmiński (1549–1551); od 1551 r. biskup warmiński, 26 II 1561 r. mianowany kardynałem przez papieża Piusa IV (1559–1565) oraz legatem papieskim na Sobór Trydencki (10 III 1561 r.) w 1563 r. przewodniczył obradom soborowym, odgrywając decydującą rolę w sformułowaniu niektórych jego uchwał; por. J. Misiorek, EK VI, k. 1257–1260; W. Urban, PSB X, 44.

⁴ Bullarum Romanum, t. II, Roma 1638, s. 138–139.

⁵ Należy pamiętać, iż św. Franciszek Salezy (1567–1622), bp Genewy, założył w 1610 r. w Annecy (Francja) Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (wizytki), którego członkinie miały zajmować się chorymi i biednymi. Realizację tego celu uniemożliwiło jednak bezwzględne poddanie się prawu klauzury, obwarowanej kratami. W rezultacie dzieło św. Franciszka zostało zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (23 IV 1618 r.) jako zakon autonomiczny i charakter ten zachowało do dziś.

Natomiast św. Wincenty á Paulo (1581–1660), żeby nie popaść w konflikt z dekretem soborowym o zachowaniu klauzury, założył w 1633 r. Siostry Miłosierdzia (szarytki) w formie stowarzyszenia o corocznie odnawianych ślubach prostych, zatwierdzone przez Stolicę Apostolską dopiero w 1668 r.

Nieco inaczej potoczyły się losy instytutu świeckiego, powołanego do życia w Brescii (Włochy) przez św. Anielę de Merici (ok. 1474–1540) w 1535 r. To zrzeszenie niewiast, zamieszkujących początkowo w swoich domach rodzinnych, bez ślubów zakonnych, oddających się pracy wychowawczej i nauczycielskiej, w 1612 r. zostało przekształcone (na terenie Francji, gdzie zostało przeniesione) w zakon autonomiczny o ścisłej klauzurze; por. B. Łoziński, Leksykon zakonów w Polsce.

To fenomenalne wprost zadanie podjęła młoda córka warmińskiej ziemi Regina Protmann, dziś błogosławiona, by móc pójść wytyczonymi przez siebie drogami zaangażowania w pałacę potrzeby Kościoła i społeczeństwa warmińskiego, a zwłaszcza miejscowej ludności, dotkniętej kataklizmem klęsk żywiołowych i epidemią dżumy (1571–1572)⁶. Młodzieńczy entuzjazm i bogata osobowość, a przede wszystkim głęboka i żywa wiara w Opatrzność Bożą, pozwoliły Reginie przezwyciężyć tradycję modelu zakonów żeńskich o ścisłej klauzurze i ślubach uroczystych i stworzyć podstawy nowoczesnych otwartych struktur egzystencji zakonów żeńskich o celach apostołskich. Pierwsze ogniwo tego nurtu, który z trudem torował sobie drogę, stanowi prezentowane tu Zgromadzenie Sióstr Świętej Katarzyny, powołane do istnienia przez bł. Reginę Protmann w 1571 r.⁷

II. FENOMEN DZIEŁA BŁ. REGINY

Oryginalność pionierskiego dzieła Reginy polega na połączeniu podstawowych cech pobożności późnego średniowiecza z duchowością potrydencką, na którą znaczny wpływ wywarli ojcowie jezuiti. Opierając się na tradycyjnych zasadach duchowości monastycznej, Matka Regina ukazała własne drogi i metody szukania i znajdowania Boga, integrujące modlitwę i kontemplację z działalnością apostołską. Odstąpiła zatem od praktyki składania ślubów uroczystych, zobowiązujących mniszki do klauzury papieskiej i modlitwy brewiarzowej; wprowadziła natomiast zwyczaj zachowywania klauzury zwykłej, biskupiej i składania ślubów prostych, a więc bez obowiązku ścisłego odosobnienia, by móc oddawać się działalności wychowawczej i dobroczynnej⁸. Zerwała także z praktyką podziału sióstr na chóry i wprowadziła nowy, scentralizowany hierarchicznie system władzy zakonnej, koordynującej aktywność socjalno-charytatywną i apostołską Zgromadzenia. W sferze organizacyjnej poddała się bezpośrednio biskupowi diecezji, rezygnując tym samym ze zwyczaju podporządkowywania się zakonom gałęzi męskiej. W odróżnieniu od innych zakonów, nie przyjęła także żadnej z uznanych przez Kościół reguł klasycznych⁹, lecz — na wzór jezuitów i przy ich współpracy — stworzyła własne normy prawne, własną *Regulę*¹⁰, w której określiła cel

Informator o życiu konsekrowanym, Warszawa 1998, s. 328–329, 343–344, 350–351, 388–389; A.Z. K o t o w s k a, Ch. S z a r s k a, Urszulanki Unii Rzymskiej. Prowincja Polska Zakonu Św. Urszuli, w: Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947, t. XII, Lublin 1998, s. 15–16.

⁶ A. W a l a w e n d e r, Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450–1586, t. I, Lwów 1932–1935, s. 69–70, 262–264; por. List o. St. Rozdrażewskiego, jezuita do generała zakonu — ARSI Germ. 134/II, k. 450.

⁷ Szerzej na temat powstania Zgromadzenia zob. B.G. Ś l i w i Ń s k a, Dzieje Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy w latach 1571–1772, t. I, Olsztyn 1998², s. 78–82.

⁸ Reguła z 1583 r., art. 4, 9–11, 14 n., 19, 21.

⁹ Terminem tym określano reguły zakonodawców: Bazylego z Kapadocji (kon. IV w.), Augustyna z Hippony (354–430), Benedykta z Nursji (480–547) i Franciszka z Asyżu (1182–1226).

¹⁰ W przekładzie polskim drugiej edycji biografii Reginy Protmann z 1727 r. czytamy: „Regina, oświecona światłem Ducha Świętego, rozumiała, że żadną miarą obejść się nie można bez karności, domowego porządku, dobrych ustaw i Reguły. (...) Wprowadziła do domu *Regulę* i porządek dnia. Określiła i wyznaczyła czas na modlitwy, na rachunek sumienia, na milczenie i rozmowy oraz na prace

i charakter swego Instytutu oraz zakres prowadzonych przez niego dzieł. Pierwszy biograf, spowiednik i kierownik duchowy Reginy, o. Engelbert Keilert (1565–1622), jezuita tak o tym pisze: *Patrząc na dzieło Reginy, należy w nim zauważyć nadzwyczajne zamiary Boże w Kościele, a także szczególne posłannictwo zgromadzeń zakonnych. Od początku chrześcijaństwa — relacjonuje dalej biograf — Bóg powoływał do istnienia klasztory i zgromadzenia żeńskie, które w całkowitym odsunięciu od świata, zabiegały o uświęcenie własne i bliźnich, spiesząc im z pomocą przez modlitwę i życie cnotliwe. Dziewice żyjące w tych klasztorach przebywały na ogół w swoich celach, nie ukazując się światu ani otoczeniu. Przez Reginę mądrość Boża w sposób widoczny zrządziła pewną nowość; dała Kościołowi św. nowe Zgromadzenie dziewic, żyjących w diecezji warmińskiej, które oprócz trzech ślubów zakonnych: wieczystej czystości, dobrowolnego ubóstwa i posłuszeństwa, zobowiązały się wyjść poza klauzurę, do domów ludzi potrzebujących pomocy i gorliwie świadczyć im uczynki miłosierdzia chrześcijańskiego: pielęgnować chorych, pocieszać smutnych i służyć im swą pomocą we dnie i w nocy¹¹.*

Zainicjowany przez Reginę nowatorski typ zgromadzeń żeńskich zyskał poparcie i aprobatę wybitnego humanisty, dyplomaty, teologa i rzecznika odnowy potrydenckiej, biskupa Marcina Kromera (1569–1579), który zatwierdził jego *Regulę* 18 marca 1583 r. na zamku w Lidzbarku Warmińskim¹². Aczkolwiek było to zatwierdzenie na szczeblu diecezjalnym, to jednak odegrało decydującą rolę w wewnętrznym ustabilizowaniu i pomyślnym rozwoju tego Instytutu.

III. GENEZA I TEMATYKA *REGUŁY* APROBOWANEJ PRZEZ STOLICĘ APOSTOLSKĄ

Druga wersja *Reguły*, wyrosła na podłożu *Reguły* kromerowskiej, jest wynikiem głębokich przemyśleń i 19-letnich doświadczeń życiowych zarówno Założycielki bł. Matki Reginy, jak i pierwszej generacji siostr katarzynek. Zrodziła się z troski o zachowanie konsolidacji istniejących już wówczas czterech konwentów: w Braniewie, Ornecie, Lidzbarku Warmińskim i Reszlu.

Wiadomo bowiem, iż pierwsza *Reguła*, zatwierdzona autorytetem Kościoła lokalnego, przeznaczona była zasadniczo dla konwentu braniewskiego, z którego wyłoniły się potem pozostałe trzy klasztory, opierające na niej swoją egzystencję. Nie mogła zatem przewidzieć i uwzględnić problemów, wynikłych na gruncie powiązań i relacji ich przełożonych z matką konwentu macierzystego, Reginą Protmann, która sprawowała wówczas tę funkcję. Groziło to decentralizacją Instytutu, a w rezultacie rozbiciem go na samodzielne jednostki, kroczące własnymi drogami.

ręczną” — Żywot Sługi Bożej Reginy Protmann, Założycielki Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy, napisany przez wiarygodnego kapłana, wyd. w Grottaferrata (Roma) 1979 r., s. 21–22.

¹¹ Tamże, s. 22.

¹² Oryginał *Reguły* wraz z dekretem jej zatwierdzenia przez bp. Marcina Kromera znajduje się w Archiwum Domu Generalnego w Grottaferrata (dalej — AGKath). W przekł. pol. zob. *SW* 22–23(1985–1986), s. 40–48; Dekret zatwierdzenia zob. B.G. Śliwińska, jw. *Aneks* nr 9; tłum. pol. tamże, s. 99, przyp. 122.

Przewidując ten problem, Matka Regina zwróciła się do nowo powołanego na stolicę warmińską biskupa Piotra Tylickiego (1600–1604) z prośbą o przeprowadzenie rewizji dotychczasowych norm prawnych Zgromadzenia i dokonania w nich niezbędnych uściśleń i zmian. Biskup Tylicki życzliwie ustosunkował się do przedstawionych mu kwestii i przy współpracy kompetentnych osób dokonał postulowanych poprawek, o czym sam pisze w prologu do *Reguły*: *Skoro tylko zostaliśmy przeniesieni na biskupstwo warmińskie*¹³ *przedłożono nam prośbę w imieniu Bogu poświęconych dziewic ze Zgromadzenia św. Katarzyny (...), abyśmy zapoznali się z ustawami tego Instytutu i według potrzeb je rozszerzyli (...). My zatem — pisze dalej biskup — pragnąc (...) zadośćuczynić ich prośbom, po dokładnym rozważeniu tej doniostej sprawy i wyczerpującym omówieniu wszystkich problemów z uczonymi ze stanu duchownego i zakonnego, dostosowując się nie tylko do chwalebnych zwyczajów przyjętych w Kościele przez inne podobne zgromadzenia zakonne, lecz przede wszystkim do uchwał świętego Soboru Trydencckiego, ułożyliśmy (...) te ustawy w niżej podanej formie...*¹⁴.

Nowa redakcja *Reguły*, zwana tylicjańską lub po prostu drugą *Regułą*, jest zatem rezultatem zabiegów i prac redakcyjnych zarówno biskupa Piotra Tylickiego jak i ekspertów ze stanu duchownego i zakonnego, do grona których niewątpliwie należała także sama bł. Regina Protmann.

Odnowioną i przystosowaną do ducha czasu i potrzeb Zgromadzenia *Regułą* zatwierdził najpierw rządca diecezji, mecenas nauki i sztuki, polityk i sekretarz Zygmunta III Wazy, biskup Piotr Tylicki 12 marca 1602 r. na zamku królewskim w Wilnie. W tymże dniu, również w Wilnie, potwierdził ją mocą Stolicy Apostolskiej, przebywający tam biskup Regii, książę, asystent i prałat papieża Klemensa VIII (1592–1605), jego i Stolicy Świętej nuncjusz apostolski Klaudiusz Rangoni (1559–1612)¹⁵. W zachowanym do dziś *Dekrecie*, sygnowanym 12 marca 1602 r. w Wilnie czytamy: *Niech wiedzą wszyscy i każdy z osobna wyznawcy Chrystusa (...), że na prośbę Zgromadzenia poświęconych Bogu dziewic Św. Katarzyny w diecezji warmińskiej, zostały nam przedstawione niektóre konstytucje, zarządzenia, czyli reguły przez nie zachowywane (...), abyśmy je zechcieli zatwierdzić powagą Stolicy Apostolskiej.*

¹³ Biskup Piotr Tylicki (1600–1604), od 1595 bp chełmiński, został biskupem warmińskim 5 VI 1600 r. Rządy w nowej diecezji objął jednak dopiero 26 II 1601 r. W 1604 r. otrzymał biskupstwo kujawsko-pomorskie a w 1607 r. diecezję krakowską; por. A. Chremszyk i inni, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 125–127; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, cz. 2, *Słownik*, Olsztyn 2000, s. 336; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. II, Olsztyn 1988, s. 192 n.

¹⁴ Wstęp do *Reguły* z 1602 r., *SW* 22–23(1985–1986), s. 50.

¹⁵ Tytułaturę nuncjusza zaczętnięto, z zachowanego do dziś w oryginale, dekretu zatwierdzenia *Reguły*. Jest to dokument pisany w jez. łacińskim na pergaminie o wymiarach 56,5×27,6 + 5,6 cm, opatrzony podpisem nuncjusza oraz przywieszoną na środku jego pieczęcią, odciśniętą w czerwonym wosku w drewnianej miseczce o średnicy 7 cm; por. AAWO, AB, Eb 97; druk — zob. B.G. Śliwińska, jw., aneks nr 17; tłum. pol. tamże, s. 102–103, przyp. 129; tamże, aneks nr 16 — Dekret zatwierdzenia *Reguły* przez bp. Piotra Tylickiego. Natomiast oryginał *Reguły*, zatwierdzonej autorytetem Kościoła w Wilnie 12 III 1602 r., znajduje się w AGKath w Grottaferrata — Rzym; w tłum. pol. zob. *SW* 22–23(1985–1986), s. 49–57.

My zaś — głosi dalej Dekret — po przejrzeniu, przeczytaniu i dokładnym rozważeniu wyżej wymienionych konstytucji, zarządzeń i reguł, stwierdziwszy z należną pilnością i dojrzałą rozważą, że one pod żadnym względem nie sprzeciwiają się świętym kanonom, a w szczególności dekretem Świętego Soboru Trydenckiego, konstytucje, zarządzenia i reguły wyżej wymienione powagą Stolicy Apostolskiej i mocą naszych uprawnień (...), którymi posługujemy się w tej sprawie, umacniamy, zatwierdzamy i zabezpieczamy (...), polecając przestrzeganie tym, których dotyczą, albo w przyszłości dotyczyć będą w myśl zawartych w nich orzeczeń oraz pod sankcją kar związanych z ich przekroczeniem...

W dalszej części *Dekretu*, uwierzytelnionego podpisem i pieczęcią nuncjusza oraz jego sekretarza, wymienione są przywileje, udzielone siostram w tym doniosłym dla nich momencie historycznym, od którego w bieżącym roku upływa 400 lat¹⁶.

Nowa wersja *Reguły* jest krótsza i bardziej precyzyjna od pierwszej — kromerowskiej, aczkolwiek opiera się na tych samych założeniach. Odzwierciedla program naśladowania Chrystusa, podjęty przez Założycielkę bł. Reginę Protmann w całkowitej uległości Duchowi Świętemu oraz środki do realizacji jej charyzmatu, uznane przez Kościół za zgodne z jego wymaganiami i zapotrzebowaniem społecznym. Wyraźniej od niej akcentuje charakter apostolski Instytutu, wprowadzając doń nowe elementy. Składa się z 27 artykułów zredagowanych zwięźle i jasno. Tematyka ich koncentruje się wokół idei totalnego zawierzenia Bogu i oddania się Mu przez profesję rad ewangelicznych. Miłość do Chrystusa i szczere pragnienie osiągnięcia ewangelicznej doskonałości stanowiło kryterium powołania każdej kandydatki (art. 1, 7, 22). Nie mogły zatem być przyjęte do Zgromadzenia te osoby, które kierowały się motywami praktycznymi, a zwłaszcza wygodnictwem lub chęcią zabezpieczenia sobie przyszłości (art. 1). Każda panna, pragnąca należeć do grona oblubienic Chrystusa, zobowiązana była odbyć rok próby w nowicjacie¹⁷, a po jego upływie złożyć proste śluby wieczyste ubóstwa, czystości i posłuszeństwa (art. 1, 5, 6). Prawo przyjmowania kandydatek posiadała przełożona domu, po uprzednim zasięgnięciu opinii i uzyskaniu zgody większości swoich siostr (art. 2). Jej również przysługiwała władza dopuszczania nowicjuszek do złożenia ślubów i zwalniania ich, w razie potrzeby, z nowicjatu przy czym — w przypadku opuszczenia nowicjatu — wymagana była decyzja biskupa odnośnie zwrotu kosztów,łożonych na jej utrzymanie w nowicjacie (art. 6). Natomiast nowicjuszki, które miały złożyć profesję, przystępowały do tzw. egzaminu kanonicznego. Składały go pod koniec nowicjatu wobec delegowanego przez biskupa oficjała lub proboszcza parafii, na terenie której znajdował się klasztor. Zadaniem egzaminatora było sprawdzenie dojrzałości psychicznej nowicjuszek, dobrowolności ich decyzji w kwestiach złożenia ślubów i pozostawania w klasztorze, dostatecznego uświadomienia w sprawach majątkowych oraz zakresu znajomości czekających je w Zgro-

¹⁶ Niniejsze opracowanie było przedmiotem referatu, wygłoszonego przez autorkę na sympozjum w WSDMW „Hosianum” w Olsztynie 25 IV 2002 r., zorganizowanym z okazji jubileuszu 450. rocznicy urodzin bł. Reginy Protmann oraz 400-lecia papieskiej aprobaty *Reguły* i Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny.

¹⁷ Do 1859 r. każdy konwent prowadził własny nowicjat. Wprowadzenie wspólnego nowicjatu jest zasługą bp. J.A. Geritza; zob. Zarządzenie z 22 IX 1856 r. — APSK, ZG-B-b/1/2.

madzeniu obowiązków. Pozytywna ocena tych postaw wystarczała, by nowicjuszka mogła złożyć śluby zakonne. Nie przesądzała natomiast o jej walorach duchowych i możliwościach twórczych w dziedzinie apostołstwa, zgodnego z duchowością i charyzmatem Zgromadzenia.

W świetle zasad obowiązującej *Reguły* istotę życia zakonnego stanowiło całkowite poświęcenie się Bogu przez naśladowanie Chrystusa w miłości i służbie oraz ukazywanie bliźnim właściwych im dróg zbawienia (art. 1, 21–22). Pierwszym i podstawowym zadaniem sióstr a zarazem ich *jedyną pocięką* — jak głosi art. 11 teje *Reguły* — miała być częsta rozmowa z Chrystusem, swoim Oblubieńcem, *poprzez święte modlitwy (...) i pobożne rozważania* (art. 9, 11–13, 16) oraz upodobnienie się do Niego w umartwieniu (art. 1, 10) i ascezie (art. 18, 20, 26). Ze względu na Chrystusa, któremu powierzyły siebie i swoje dziewictwo, miały nosić skromny czarny strój, odmienny od stroju świeckiego (art. 9). Dla Niego wyrzekały się rozrywek i zabaw światowych oraz zbytecznych kontaktów z osobami świeckimi (art. 18–20). Poza teren swego klasztoru mogły siostry wychodzić tylko w razie konieczności lub w przypadku, gdy wymagała tego posługa chorym i potrzebującym pomocy. Czyniły to jednak zawsze w towarzystwie drugiej siostry, wyznaczonej do tego przez przełożoną (art. 20).

Na straży ich powinności stał porządek dzienny, który precyzował aż do najdrobniejszych szczegółów całokształt zajęć. Określał i wyznaczał czas porannego wstawania i udawania się na spoczynek (art. 23), odprawiania modlitw i ćwiczeń duchownych (art. 11–13, 17), uczestniczenia w codziennej Mszy św. (art. 14–15), okoliczności i czas spożywania posiłków, dni postnych (art. 10, 24) oraz innych zobowiązań życia codziennego. Jedynie opieka nad chorymi i posługiwanie potrzebującym nie były ujęte w ramy czasowe. Siostry spieszyły do chorych zawsze, ilekroć zachodziła tego potrzeba (art. 21).

Nowa *Reguła*, aprobowana autorytetem Kościoła w 1602 r. wprowadziła w ustawodawstwo Zgromadzenia wiele nowych elementów. Dotyczą one przede wszystkim struktury organizacyjnej i kwalifikacji kandydatek na poszczególne stanowiska oraz prowadzenia dzieł apostołskich.

Wiele uwagi poświęcono wyborom i kompetencji przełożonych zarówno na szczeblu podstawowym, jak i wyższym; wprowadzony został bowiem urząd przełożonej głównej (generalnej) rezydującej w Braniewie (art. 3, 4, 27). Odstąpiono natomiast od nadzoru osób świeckich nad konwentami i wyznaczania przełożonych poszczególnych domów przez biskupa (co dopuszczała I *Reguła*). Odtąd każda przełożona domu miała być wybierana co trzy lata w tajnym głosowaniu przez wszystkie siostry konwentu; określono także kwalifikacje, jakim miały odpowiadać kandydatki na to stanowisko (art. 3). Wprowadzony został zwyczaj wybierania sióstr radnych (art. 4), które miały wspierać radą i pomocą matkę swojego konwentu. O przyjęciu kandydatek, których wiek podniesiono z 12 do 16 lat, decydować miały wszystkie siostry tego domu, w którym kandydatka odbywała roczny nowicjat (art. 1, 2, 5) i składała śluby wieczyste (art. 6). Dowartościowano znaczenie ślubów, a zwłaszcza ślubu ubóstwa (art. 7, 8). Zrezygnowano natomiast z wyznaczania tematyki codziennych rozmyślań; odtąd każda siostra, za radą swego spowiednika, mogła dokonywać wyboru przedmiotu swoich medytacji (art. 13), które odprawiała, podobnie jak i rachunki sumienia,

dwa razy dziennie (art. 12). Określono natomiast intencje, odmawianej w godzinach wieczornych, Koronki do Najświętszej Maryi Panny, obejmując nimi wszystkie stany i potrzeby Kościoła (art. 12). Do sakramentu pokuty i Eucharystii miały siostry przystępować przynajmniej raz w tygodniu (art. 15), przy czym nie musiały się opowiadać przełożonej, gdy z ważnych przyczyn nie mogły tego uczynić.

Zupełną nowością *Reguły* z 1602 r., nie tylko w odniesieniu do poprzedniej, lecz także do ówczesnej rzeczywistości, było wprowadzenie obowiązku wychowywania i nauczania dzieci i młodzieży żeńskiej (art. 22). Pociągało to za sobą obowiązek prowadzenia szkół w domach zakonnych, w których dziewczęta pobierały podstawową wiedzę religijną, intelektualną i praktyczną. Ten rys działalności stał się odąd głównym komponentem programu apostolskiego Zgromadzenia, realizowanym do dnia dzisiejszego.

IV. ZNACZENIE *REGUŁY* I JEJ WPŁYW NA DUCHOWOŚĆ ZGROMADZENIA

O wartości i wpływie prezentowanej tu *Reguły* na duchową prężność i rozwój Zgromadzenia świadczy fakt, iż zachowała ona swą moc obowiązującą przez trzy stulecia — do 1903 roku. Wydawane na przestrzeni tych trzech wieków deklaracje i zarządzenia biskupów warmińskich¹⁸ miały jedynie charakter „dodatków” wyjaśniających, poszerzających bądź uzupełniających jej postanowienia. Analogiczny charakter posiadały także dwie kolejne redakcje *Reguły*, dokonane przez biskupa Józefa Ambrożego Geritza (1841–1867) w 1853 r. oraz biskupa Filipa Krementza (1867–1885) w 1871 r.¹⁹ Motywem inspirującym ich twórców było nie tylko pragnienie przystosowania dotychczasowych ustaw prawnych Zgromadzenia do obowiązujących w Kościele norm kanonicznych, ale także do potrzeb Zgromadzenia, otwartego na znaki czasu. Nie otrzymały one jednak zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej; posiadały zatem tylko charakter przejściowy.

Kluczową rolę w ewolucji struktur normatywnych Zgromadzenia odegrała tzw. „Trzecia Reguła” aprobowana przez Stolicę Apostolską dekretem Świętej Kongregacji dla Biskupów i Zakonników 23 maja 1903 r.²⁰ Aczkolwiek wprowadziła ona istotne zmiany w strukturach organizacyjnych, które w związku z rozwojem i podziałem Zgromadzenia na prowincje stały się koniecznością, to jednak pozostała wierna duchowej spuściznie Założycielki bł. Reginy, przekazanej w *Regule* z 1602 r. *Reguła* ta stanowiła punkt wyjścia także dla dalszych ustaw normatywnych Zgromadzenia, dostosowywanych zarówno do obowiązujących

¹⁸ Do najważniejszych należą: *Deklaracja* bp. Sz. Rudnickiego z 6 XI 1613 r., dotycząca interpretacji niektórych artykułów *Reguły* z 1602 r.; AAWO, AB, B 1 b, k. 444r–445v; *Zarządzenie* bp. J. Hohenzollerna z 19 IX 1827 r. o pedagogicznych kwalifikacjach aspirantek — AAWO, AB, A 90a, k. 45r–47r; A 81, k. 264; APSK, ZG-A-b/2-3; szereg zarządzeń bp. J.A. Geritza z lat 1856–1862, dotyczących edukacji w nowicjacie — APSK, ZG-B-b-1/2, k. 1-8.

¹⁹ Obydwie *Reguły* znajdują się w APSK w Braniewie z tym, że *Dodatki* bp. J.A. Geritza zachowały się tylko w maszynopisie, natomiast *Reguła* aprobowana przez bp. Filipa Krementza ukazała się drukiem w Braniewie w 1871 r.

²⁰ Oryginał *Reguły* zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską 23 V 1903 r. znajduje się w Archiwum Prowincjalnym Sióstr św. Katarzyny w Münster; wydana druk. w Braniewie w 1904 r.

kanonów prawa kościelnego jak i dekretów Soboru Watykańskiego II. Wystarczy wspomnieć, iż aktualnie obowiązujące *Konstytucje Zgromadzenia*, wielokrotnie (bo aż 11 razy) powołują się na jej autorytet czy wręcz cytują fragmenty jej artykułów²¹.

Stanowi to niewątpliwie trwałe i autentyczny wyraz charyzmatu Założycielki bł. Reginy Protmann, który Zgromadzenie odczytywało na nowo w aspekcie zachodzących wówczas przemian polityczno-społecznych i religijnych i starało się go wiernie realizować.

ZAKOŃCZENIE

Ustawiczny powrót do własnych korzeni w odczytywaniu realnych potrzeb Kościoła tamtych czasów, gwarantował żywotność posłannictwa Zgromadzenia oraz duchową tożsamość i jedność pokoleń sióstr katarzynek minionych czterech stuleci.

Dla członkiń trzeciego tysiąclecia stanowi to wyzwanie do wierności duchowej spuściznie Założycielki bł. Reginy Protmann, przekazanej w aktualnie obowiązujących *Konstytucjach*. W nich bowiem zawarty jest program naśladowania Chrystusa, ukształtowany przez jej charyzmat, potwierdzony autorytetem Kościoła, otwarty na poszukiwanie nowych form działalności w dzisiejszym świecie.

SCHWESTERNORDEN DER HL. KATHARINA — JUNGFRAU UND MÄRTYRERIN (1602–2002)

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Hälfte des 16. Jahrhunderts ist Ermlands Tochter, Regina Protmann (1552–1613), nun selig gesprochen, mit einem neuen Existenzkonzept für Frauenorden in der Kirchengeschichte erschienen. Dieses Konzept beruhte auf der Integration von Gebet und Kontemplation — den eigenständischen Orden eigen — mit apostolischer Tätigkeit, offen auf die sozialen Bedürfnisse jener Epoche. Diese mystisch-apostolische Dimension ihrer Mission hat sie zum Programm des Schwesternordens der hl. Katharina erhoben, den sie 1571 in Braunsberg gegründet hat. Dieses Programm ist enthalten in der Regel, die sie ihren geistigen Töchtern als Erbeigentum vermacht hat.

Ihre Grundlage bildet eine tiefe Gotteserfahrung seitens der jungen Regina, die sich in einer vorbehaltlosen Nachahmung von Christus, seines Verhaltens gegenüber Vater und Brüdern offenbart. Liebe und Dienst sind die charakteristischen Merkmale der Geistigkeit der seligen Regina, die in der Regel festgeschrieben sind. Dieses Motiv hat alle Lebenssparten der Katharinaschwestern inspiriert und belebt. Aus Liebe zu Christus gingen sie auf den Weg der evangelischen Ratschläge (Art. 1, 6, 9), und verzichteten auf Bequemlichkeiten und Freuden dieser Welt (Art. 1, 7, 9, 18, 20). Dank diesem Verzicht verharrten sie im Gebet und Kontemplation (Art. 11–13). Daraus schöpften sie Kraft und Ausdauer zu Opfern und Hingabe (Art. 10, 17, 23–24).

²¹ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy, Grottaferrata* – Rzym 1990, art. 2, 6, 12, 14, 32, 43, 45–46, 56, 66, 92.

Das bahnbrechende Schaffen der seligen Regina Protmann wurde von Bischof Martin Kromer (1579–1589) unterstützt und gutgeheißen. Er bestätigte die Regel am 18.03.1583 auf dem Schloss zu Heilsberg. Nach mehrjährigen Versuchen und ihrer Anpassung an die Bedürfnisse des sich entwickelnden Ordens hat dann der Hl. Stuhl die neue Version der Regel und somit auch den Orden bestätigt. Das Dekret unterzeichnete der Nuntius Klaudius Rangoni (1559–1612) am 12.03.1602 im Königsschloss zu Wilna. Diese Regel bildete die Grundlage weiterer Modifizierungen des eigenen Ordensrechts bis zum heutigen Tage. Dafür spricht das Programm der Nachahmung des Lebens Christi, welches in den zurzeit geltenden Verfassungen enthalten und auf die Suche neuer apostolischer Formen in der heutigen Welt offen ist ohne die ursprüngliche Inspiration zu verlassen.